

ПРАВОРОЗУМІННЯ ЯК ПРАВОВА КАТЕГОРІЯ

Праворозуміння є однією із ключових категорій юриспруденції. В межах розуміння сутності права перебуває під проблемністю юридичної науки, її проблемна напруженість [1, с. 3]. Засобом забезпечення розвитку юридичної науки, передусім, є вирішення проблеми праворозуміння.

Наукова проблема є системою питань, що групуються навколо одного з них – навколо питання, яке виражає зміст проблеми. В праворозумінні ним є “що таке право?” Результат його з’ясування і відображає праворозуміння. От же, – це наукова категорія, яка відображає результат процесу пізнання сутності права. Сутністю права є внутрішня цілісність усіх його багатоманітних якостей (властивостей). Пізнання права – оволодіння ними, їх розкриття.

Праворозуміння відображає результат процесу дослідження, осмислення і оцінки витоків права, форм його буття, цінності, призначення та ролі в житті окремої людини, суспільства, держави. В праворозумінні узагальнюються добути знання про право, втілюється, моральна, релігійна, соціально-політична та інші позиції його суб’єктів.

Праворозуміння – категорія динамічна, яка постійно розвивається, в якій відображаються історичні традиції, громадська та політична ситуації, що склалися в суспільстві, його культура. Отже, праворозуміння є виразом багатоманітних поглядів, суджень, точок зору, що в цілому формують ставлення до права як до явища, що має цінність для кожної особи чи як до певного інструменту для задоволення чийось потреб (як правило, потреб вузького соціального кола). Ці думки і оцінки – уявлення про право у вигляді окремих правових концепцій – і визначають зміст праворозуміння.

Формуючи ставлення до права, праворозуміння обумовлює значення усіх інших юридичних категорій. Саме в залежності від розуміння сутності права, що є свого роду *punctum saliens* в правознавстві, сприймаються і тлумачаться: норми права, джерела права, правосвідомість, правовідносини, правотворчість, правовий статус особи, громадянина і держави, система права і система законодавства, форми реалізації норм права, правомірна поведінка, правопорушення і юридична відповідальність, законність і правопорядок, правова культура – механізм правового регулювання та правова система суспільства взагалі.

Дослідженням змісту наведених юридичних категорій в першу чергу займається така базисна юридична наука, як теорія держави і права. Предметом її вивчення є загальні і специфічні закономірності виникнення, розвитку та функціонування правових і державних явищ, центральне місце серед яких займають право і держава як інститути суспільства, що забезпечують його нормальну життєдіяльність. Дана наука спрямована на створення цілісного уявлення про правові і державні явища та їх взаємозв’язки. Теорія держави і права дає

визначення основних понять юриспруденції, виробляє систему наукових категорій і правових принципів, які необхідні для оволодіння сутністю правової системи суспільства. Тим самим вона забезпечує теоретичну підготовку для вивчення галузевих юридичних наук. Фундаментальний характер цієї загально-теоретичної юридичної науки пояснюється ще й тим, що для усіх галузевих юридичних наук вона має методологічне значення. Теорія держави і права надає загальнонауковим методам дослідження права і держави юридичного змісту та розробляє конкретно-наукові методи, які забезпечують єдність процесу пізнання правових і державних явищ всією системою юридичних наук.

Теоретичними дослідженнями правових і державних явищ займаються усі юридичні науки (в тій чи іншій мірі і кожна в своїй сфері), але тільки теорія права і держави спрямована на логічне узагальнення правового і державного буття та на отримання цілісного знання про державно-правову організацію суспільства.

Таким чином, праворозуміння як ключова категорія правознавства (юридичної науки), що обумовлює розуміння сутності усіх інших юридичних категорій, – є центральною категорією теорії держави і права. Для теорії права і держави і права як базисної юридичної науки (а тому і для юриспруденції в цілому) вихідне і визначальне значення має покладений в її основу той чи інший тип розуміння права. Саме тип праворозуміння визначає парадигму (смыслову модель, взірць) пізнання правових і державних явищ.

З розвитком правових вчень утворились такі протилежні типи праворозуміння як *юридичний* (лат. "jus" – право) [2] *легістський* (лат. "lex" – закон). Згідно з легістським типом праворозуміння правом є сукупність законодавчо закріплених норм, тобто владних приписів держави. Відповідно до юридичного типу праворозуміння, правом є складне соціальне явище (особливий соціальний регулятор), що має власну об'єктивну природу (сутність), яка не залежить від волі чи свавілля законодавчої (державної) влади.

Таким чином, юридичний тип праворозуміння базується на розмежуванні права і закону, а легістський – на ототоженні. В цьому і полягає їх принципова відмінність. По суті, саме для юридичного типу праворозуміння питання "що таке право?" є справжньою проблемою.

Для легістського типу праворозуміння (легізму) такої проблеми не існує, адже право для нього – це вже офіційно встановлені, законодавчо закріплені правила поведінки.

Існуючі типи праворозуміння охоплюють різноманітні концепції права, які за спільною спрямованістю в обґрунтуванні сутності права об'єднуються у відповідні правові школи. Про це необхідно окремо зазначити у зв'язку з тим, що здебільшого будь-який варіант трактування права, спираючись на розмежування права і закону, сприймається як природно-правова концепція, тобто як одна із концепцій природної школи права. Це не вірно, хоча саме її представники вперше використали поняття "*природне право*" (незалежне від держави) і протиставили його *позитивному праву* (встановленому державою).

Окрім теорій природної школи права юридичний тип праворозуміння охоплює правові концепції історичної, психологічної та соціологічної шкіл права, кожна з яких також визначає право як явище надпозитивне (наддержавне), але

тлумачить його зі своїх власних позицій. Так само і легістський тип праворозуміння охоплює не однакові теорії, що утворюють нормативістську і аналітичну школи права. Правові концепції останніх за змістом є, безумовно, ближчими ніж правові концепції природної, історичної, психологічної чи соціологічної шкіл. Це, знову ж таки, обумовлено ототожненням права і закону, ігноруванням змістовної сторони права теоріями легістського типу праворозуміння.

Література

1. Нерсисянц В.С. Юриспруденція. Введение в курс общей теории права и государства. / В.С. Нерсисянц. – М., 1998. – 188 с.

2. Лат. слово "jus" означає право. Поняття "юридичний" походить від лат. слова "juridicus", що означає судовий, а не правовий. Поняття "правовий" походить від лат. слова "iure", що означає справедливий. Тобто поняття "юридичний" і "правовий" не тотожні. Тому етимологічно вірним найменуванням типу праворозуміння, що є протилежним легістському – "правове праворозуміння". Але таке словосполучення не вживається, бо є тавтологічним, тому його замінено словосполученням "юридичне праворозуміння", що також не тотожне легістському, яке походить від лат. слова "lex" – закон.

УДК 342.316

Венгер О.М.,
к.п.н., доцент,
Запорізька державна інженерна академія,
м. Запоріжжя, Україна

ГЕНДЕРНА РІВНІСТЬ ЯК УМОВА СОЦІАЛЬНОЇ СПРАВЕДЛИВОСТІ ТА ПАРИТЕТНОЇ ДЕМОКРАТІЇ

Демократичний розвиток західних держав другої половини ХХ ст. яскраво ілюструє основну тенденцію щодо суттєвих змін у свідомості та етнічних відносинах. Сьогодні суспільство, що прагне до демократії та сталого розвитку не може не зважати на підвищення ролі жінок та їх внеску у суспільний розвиток. Основним загально визнаними цінностями демократичної та соціальної держави є принципи рівності та справедливості.

Треба зазначити, що питання рівності – нерівності в науковій парадигмі є досить невизначеним та ідеологічно забарвленим. Існують різні точки зору щодо визначення критеріїв рівності. Так, одні автори відстоюють точку зору щодо рівності можливостей, інші – щодо рівності результату [1, с. 86].

Прихильники першого підходу (неоконсерватори) розглядають рівність як рівність можливостей, що досягається шляхом встановлення юридичної рівності. Егалітаристи ж зазначають, що рівність можливостей є досить формальною і не призводить до рівності результату, а якщо не відбувається вирівнювання результату, то навіщо взагалі потрібні рівність можливостей та юридична рівність.